

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧО ОБДАРОВАНОВОГО ІНДИВІДУ

Бедлінський О. І., Симоненко Л. І. Деякі проблеми розвитку творчо обдарованого індивіду. У статті проводиться аналіз включеного в програму з української літератури для 10 класу нарису О. Кобилянської «Impromptu Phantasie» з погляду вікового розвитку творчо обдарованої людини. Доводиться, що найважливішою творчою діяльністю підлітка є конструювання соціальних відносин спільно з однолітками. Неуспіх героїні нарису, незважаючи на творчу обдарованість, та об'єктивно творчу діяльність пов'язуються з недостатністю спільної діяльності з однолітками, проблемами ідентифікації, гординею, як зверхнім ставленням до інших, на фоні заниженої самооцінки, а причиною подовження вікового розвитку сучасних підлітків і юнаків з об'єктивною міфологізацією діяльності дорослих та віртуалізацією спілкування.

Ключові слова: діяльність, емансипація, ідентифікація, обдарованість, підліток, свідомість, творчість, юнацтво.

Бедлинский А. И., Симоненко Л. И. Некоторые проблемы развития творчески одаренного индивида. В статье проводится анализ включенного в программу по украинской литературе для 10 класса очерка О. Кобилянской «Impromptu Phantasie» с точки зрения возрастного развития творчески одаренного человека. Доказывается, что важнейшей творческой деятельностью подростка является конструирование социальных отношений совместно со сверстниками. Неудач героини очерка, невзирая на творческую одаренность и объективно творческую деятельность связываются с недостаточностью совместной деятельности со сверстниками, проблемами идентификации, гордыней, как пренебрежительным отношением к другим, на фоне заниженной самооценки, а причиной продления возрастного развития современных подростков и юношей с объективной мифологизацией деятельности взрослых и виртуализацией общения.

Ключевые слова: деятельность, идентификация, одаренность, подросток, сознание, творчество, юношество, эмансипация.

Вступ. Проблема розвитку обдарованості не нова. Згадали хоча б Євангельську притчу про «заритий талант у землю». Разом із тим залишається далекою від розв'язання, особливо якщо зауважити, що чим обдарованіша дитина, тим більші вимоги до організації навчально-виховного процесу. Як правило дослідження зосереджуються на розвитку здібностей, формуванню знань, умінь та навичок, розвитку інтелекту та креативності, а дослідженням розвитку свідомості творчої особистості уваги приділяється недостатньо.

Вихідні передумови. У даній статті ми спираємося на положення культурно-історичної теорії Л. С. Виготського [3], теорії діяльності О. М. Леонтьєва [10], теорії психології творчості О. М. Моляко [11] та ін.

Згідно теорії Л. С. Виготського вік визначається через соціальну ситуацію розвитку та вікові новоутворення свідомості особистості. На його думку «новоутворення, які виникли в свідомості особистості дитини, призводять до того, що змінюється сама ця особистість» [3, с. 259].

О. М. Леонт'єв розробив поняття провідної діяльності вікового періоду, яка обумовлює «найголовніші зміни в психічних процесах і психологічних особливостях особистості дитини на даній стадії його розвитку» [10, с. 286]. Д. Б. Ельконін описав діяльність всередині систем «дитина – суспільний предмет» та «дитина – суспільний дорослий» як єдиного процесу формування особистості, а інтимно-особистісне спілкування як провідну діяльність підліткового віку [6, с. 76-77]. Д. І. Фельдштейн, як провідну діяльність старшого підлітка, виокремив суспільно корисну діяльність [17], В. В. Давидов обґрунтував суспільно значущу діяльність [4], К. М. Поліванова досліджувала проєктивну діяльність та моделювання підлітка [12]. Ґрунтовні дослідження підліткового віку в середині минулого століття провів А. П. Краковський [9], який визначив 5-й клас як молодший підлітковий період, а 6–7 класи як старший, тобто другий період підліткової епохи, за яким починалося доросле життя для 90% молодих людей того часу. Змістовний аналіз моделювання особистісних конструктів підлітків здійснила Н.М. Токарева [16].

Аналіз проблеми розвитку творчої особистості можна проводити, як з метою виявлення продуктивних засобів навчально-виховного процесу, так і для виявлення від'ємних факторів розвитку творчо обдарованої дитини. У науковій та художній літературі можна знайти велику кількість описів та аналізів розвитку талановитих і навіть геніальних людей, порівняльний аналіз біографії яких дає можливість виокремити як додатні, так і від'ємні фактори розвитку, які негативно впливають на адаптацію до соціальних умов.

Прикладом такого аналізу є стаття Б.М. Теплова «Проблема «вузької спрямованості» (Сальєрі)» [15, с. 307-309]. У статті автор робить висновок, що «Сальєрі... незважаючи на глибокий розум, високий талант, чудову професійну майстерність, – людина з пустою душею» [15, с. 309]. А причиною трагедії є не різниця в таланті, адже Сальєрі був не менш талановитим, ніж Моцарт, а у ставленні до музики. «Написання музики для Моцарта включене в життя, є своєрідним відображенням і переживанням життєвих смислів, тоді коли для Сальєрі ніяких смислів, крім музичних, на світі не було і музика, перетворилася на єдиний і абсолютний смисл, роковим чином стала безглуздою» [15, с. 308]. Б.М. Теплов зауважує що «Трагедія Сальєрі почалася задовго до того моменту, коли він позаздрив Моцартові. Вона почалася з того, що досягнувши повного професійного успіху ... почав переживати глибоке незадоволення» [15, с. 308].

На нашу думку, трагедія почалася ще раніше задовго до професійного успіху. Причини трагедії Сальєрі потрібно шукати у дитячому і підлітковому віці. На жаль, спогадів Сальєрі у п'єсі А.С. Пушкіна «Моцарт і Сальєрі» [14] для такого пошуку недостатньо. Більш вдалим видається нещодавно включений до програми з української літератури для 10 класу нарис О. Кобилянської «Impromptu Phantasie».

Метою нашого дослідження є виокремлення причин неуспіху у майбутньому дорослому житті творчо обдарованої, здатної на вчинок дитини че-

рез аналіз спогадів дівчинки без імені героїні нарису О. Кобилянської «Impromptu Phantasie» у порівнянні з сучасними підлітками та юнаками.

Виклад основного матеріалу. Перший спогад. «Ніжна, вразлива, немов мімоза, з сумовитими очима... Годинами перележувала на спині в траві і вслухувалась в дзвонення якогось стародавнього історичного монастиря, – вслухувалась і плакала, доки з втоми не ослабала» [8]. Теж само читаємо і у А.С. Пушкіна про Сальєрі:

*«Ребенком будучи, когда высоко
Звучал орган в старинной церкви нашей,
Я слушал и заслушивался – слезы
Невольные и сладкие текли»* [14, с. 97]

У обох творах зображено чутливих дітей з розвинутими естетичними почуттями, здатних до сприймання і переживання прекрасного.

Другий спогад. «Приміром, коли другі діти її запрягали і гнали, немов коня, уперед себе» [8]. У цьому епізоді виявляється сюжетно-рольова гра з однолітками, завдяки якій формується одне з новоутворень свідомості і сучасного дошкільника, а саме співпорядкування мотивів, вкрай необхідна умова майбутньої навчальної діяльності молодшого школяра. Разом із тим немає спогадів про сюжетно-рольову гру з соціальними ролями, від якої залежить центральне новоутворення свідомості дошкільника – «прагнення до суспільно значимої, суспільно оцінюваної діяльності» [7, с.80]. Зауважимо, що сучасні дошкільники все менше часу витрачають сюжетно-рольову гру. Що не лише не сприяє формуванню прагнення до суспільно значимої діяльності, а і ускладнює розвиток процесів ідентифікації.

Третій спогад. «Одного понурого полудня, коли небозвід прибрався у грізні хмари, пустилася вона в дорогу до міста по наперсток» [8]. Наперсток був знаряддям праці більшості жінок того часу. Отже, дівчинка включена у навчальну діяльність, що є провідною діяльністю сучасних молодших школярів. Водночас, вона не по-дитячому смілива: «Лишися тут і пережди, доки буря не устане, а то завіє тебе кудись, ти, дрібна пташино! ... – Ні, я не боюся, – відповіла і вернула назад серед бурі, як прийшла» [8]. У цих спогадах проявляється потреба у соціально оцінюваній діяльності, але щодо спрямування діяльності виникають сумніви. Як і у спогадах Сальєрі:

*Отверг я рано праздные забавы;
Науки, чуждые музыке, были
Постылы мне; упрямо и надменно
От них отрекся я и предался
Одной музыке* [14, с. 97].

Можна констатувати прискорений (у порівнянні з однолітками їх часів) психічний розвиток творчо обдарованих дітей з підвищеною чутливістю, з розвинутими емоційно-вольовими структурами, фантазією тощо. Якщо «дів-

чинка без імені» та «Сальєрі» зображується як виняткове явище того часу, то у наш час таких дошкільників багато. Але далі у віковому розвитку чомусь виникають проблеми. Обдарована дівчинка не реалізувалася ні як жінка, ні як митець, у всякому разі на момент написання «*Impromptu phantasie*», якщо розглядати нарис як замальовку з розвитку особистості її сестри чи автобіографічний твір самої Ольги Кобилянської. «Займалась малярством, писала, старалась усіма силами ... Чому се їй ніколи не вдавалось?» [8].

Чому обдарованій дівчинці складно реалізуватися як дорослій жінці? Чому виняткове явище позаминулого століття змальоване О. Кобилянською стає масовим явищем нашого часу? На жаль, у деяких розробках уроків з теми нарису Ольги Кобилянської «*Impromptu phantasie*» ставляться запитання «де?», «коли?», «як?», але не «чому?» А у деяких підручниках з української літератури замість запитань подаються готові відповіді на зразок: «Саме захоплення красою, на думку героїні, відштовхує від неї чоловіків [2, с. 159]».

«Вона пробувала на вакаціях у діда і баби на селі. Лежала над берегом ставу і вдивлялась в його глибіню» [8]. У цьому, як і в наступних спогадах, немає жодної згадки про однолітків, не кажучи вже про спільну з ними діяльність. Але будь-яка людина, яка їздила підлітком на канікули до «діда і баби», згадує у першу чергу різноманітну діяльність спільно з ровесниками, тим паче, що у бабусі дозволялося багато чого, що вдома заборонялося.

Загальноновизнано, що провідною діяльністю сучасного молодшого підлітка є спілкування з однолітками. Від провідної діяльності залежить формування центральних новоутворень свідомості особистості. За недостатньої провідної діяльності спостерігаються затримки переходу до наступного вікового періоду. Зокрема подовження молодшого підліткового віку пов'язане з проблемами формування потребово-мотиваційної сфери особистості, яка формується саме у спілкуванні з ровесниками. Видається, що у героїні О. Кобилянської, як і у частини сучасних підлітків зі спілкуванням з однолітками є проблеми. У наш час до старих проблем додаються нові, зокрема, заміна безпосереднього живого спілкування віртуальним. Щодо віртуалізації спілкування, випадково було виявлено, що студенти, які навчаються у одній групі та живуть у одному гуртожитку можуть не знати хто у якій кімнаті живе. На жаль, суб'єкт-суб'єктне спілкування витісняється об'єкт-об'єктним, у якому інший стає лише носієм інформації. А згадана вище проблема ідентифікації загострюється ще більше, особливо страждає розвиток групового ототожнення.

Наступний спогад. «Неначе мала кітка, закралася вона хильцем до розвішеної звірини, і в хвили, коли та знов паслась спокійно, вхопила її незамітно за уздечку» [8]. Дівчинка спіймала коня, якого не могли спіймати парубки, але «тоді мало що не били за те, що таке вчинила та виставилась на таку небезпечність. – Дурню якийсь! Таж він міг би тебе вбити!» [8]. Знову поряд немає однолітків, в очах яких це був би хоробрий вчинок особистості, що сприяло б самоствердженню у колі ровесників, росту самооцінки, самоповаги, стало б кроком до особистої ідентичності. А з погляду дорослих: «Дурню якийсь!».

Однією з необхідних умов розвитку свідомості особистості у підлітковому віці є підліткові реакції, особливо реакції групування і емансипації від дорослих, від яких залежить ідентифікація себе з групою. А.П. Краковський переконливо доводить, що у молодшого підлітка є потреба зайняти гідне місце в колективі. Недостатнє задоволення цієї потреби може призводити до появи негативу, задерикуватості, упертості та ін. Усе, що робить чи навпаки не робить молодший підліток, обумовлюється прагненням покращити становище у групі однолітків. Будь-які пояснення чи покарання за порушення недоцільні. Чи не єдиний дієвий засіб впливу, показати неадекватність вчинку. Наприклад, що прояви впертості насправді не геройський вчинок, а смішний [9]. У спогаді про коня відбулося якраз навпаки – за справді хоробрий вчинок дівчинку обізвали «дурнем».

«Коли мала десять років, строїв у її родичів якийсь переїжджий стройник фортеп'ян. ... Вона сиділа цілий час у куті, якраз супроти нього, скулена, і приглядалась йому та вслухувалась у викликувані ним сильні акорди» [8]. У спогаді зображено дівчинку-підлітка із міфологізованим уявленням про «власну ідеальну майбутню дорослість», складові якої злиті у єдине недиференційоване ціле, як і сама діяльність дорослих – що робить «стройник фортеп'ян» для дівчинки є чимось таємничим.

До підліткового віку дитина опановує людську діяльність у міфологізованому вигляді без усвідомлення окремих дій діяльності. Це відбувається і у ранньому дитинстві, коли дитина, наприклад, їсть ложкою спочатку з допомогою, а пізніше під керівництвом дорослого, і у молодшому шкільному віці, коли під керівництвом учителя молодший школяр навчається, але не усвідомлює окремих дій навчальної діяльності. Тобто спочатку разом із дорослим діяльність опановується, і лише потім відбувається розділення змісту і форми цієї діяльності – усвідомлення окремих дій і їх послідовності. Дорослі опановують діяльність по-іншому, а саме, спочатку навчаються окремих дій, а потім об'єднують ці дії у послідовності діяльності. Саме тому діяльність дорослих довгий час залишається для підлітка міфологізованою, якої неможливо навчитися у його віці. Разом із тим Е. Еріксон зауважував, що розвиток ідентичності у шкільному віці можна виразити словами: «Я є те, що я можу навчитися робити» [7, с. 138]. Міфологізоване уявлення діяльності дорослих має суттєвий недолік, адже не спонукає до діяльності, яка наблизить омріяне майбутнє. Що потрібно робити у 10 років, щоб у майбутньому стати «стройником фортеп'ян»? Та нічого не треба – коли виросту то стану. Але, разом із тим, такі уявлення дають суттєву перевагу молодшому підлітку в порівнянні з іншими віковими періодами, а саме, обумовлюють «іммунітет проти критики» [9]. На будь-яке зауваження є універсальна відповідь – виросту і стану...

Підліток під захистом імунітету проти критики обумовленого міфологізованим уявленням про власну ідеальну майбутню дорослість може шукати себе у будь-яких видах діяльності, в будь-яких підліткових групах формуючи потребово-мотиваційну сферу особистості, та накопичуючи досвід ідентифікації як із іншими підлітками, так і з різними групами. Особливої різниці у

процесі якої діяльності відбувається спілкування з однолітками немає, адже «почуття дорослості» як центральне новоутворення свідомості молодшого підліткового віку однак з'явиться. Але від спільної діяльності з однолітками в молодшому підлітковому віці безпосередньо залежить мотивація діяльності у старшому підлітковому віці. Спілкування з однолітками у процесі розваг чи бездіяльності у молодшому підлітковому віці може спонукати до розваг чи бездіяльності у старшому підлітковому віці, а спілкування на основі конструктивної творчої діяльності повинне мотивувати продуктивну діяльність. На жаль, творчі задатки героїв О. Пушкіна і О. Кобилянської не втілилися у спільній з однолітками діяльності, не стали значущими у колі однолітків, що й спричинило почуття неповноцінності та непотрібності, а далі переросло у сплутаність цінностей та сплутаність ідентичності.

Від спілкування у процесі спільної діяльності у старшому підлітковому віці залежить розділення змісту і форми уявлень про власну майбутню ідеальну дорослість, змісту і форми ідентичності. З'являється розуміння, що потрібно робити зараз, щоб досягнути омріяної дорослості у майбутньому. Разом із тим зникає імунітет проти критики, що може вести до зниження самооцінки та самоповаги, як успіху розділеного на домагання, особливо коли «прирощення ідентичності починає ґрунтуватися на формулі «Ми є те, що ми любимо»» [7, с. 149].

Виникає запитання, чому у значної частини сучасних молодих людей виникають ті ж само проблеми з ідентифікацією, а пізніше і з особистою ідентичністю як і у «дівчинки без імені» та «Сальєрі», адже у сучасних підлітків куди більше спілкування з однолітками, яке повинне сприяти розміфологізації уявлень про діяльність дорослих. Насправді, більше, але недостатньо – діяльність дорослих значно ускладнюється, а тому стає значно міфологізованою. Для семикласника 50-х років минулого століття ототожнення з дорослими не було проблемою. Через рік після закінчення семирічки більшість підлітків мали професію, постійну роботу і заробітну плату як у інших дорослих, відповідно формувалася особиста ідентичність дорослої людини. А на сьогодні, навіть, частина студентів четвертих курсів університетів слабо уявляє своє майбутнє.

Повернемося до спогаду про «стройника фортеп'яна». «Він був молодий, гарний і чисто аристократичної вдачі. Про нього шептали, що він емігрант і що походить з високого роду ... Її уся кров вдарилася до лиця, серце затовклося сильно, і вона не змогла вимовити ні слова ... завстидалася і не рухалася з свого сховку» [8], а другого дня «... стало їй холодно, а опісля – сама не знала, як се прийшло, – почала плакати. Тихо, але цілою душею. Її перемогло знов те щось, що пригадувало образи, переходило в тони і немов душило ...» [8]. В обох випадках яскраво зображено змінений стан свідомості дівчинки.

Діти дуже часто встановлюють «рапорт» з дорослими, яким довіряють. «Під рапортом розуміють особливу атмосферу довіри, готовності до чуйності, взаєморозуміння і допомоги. Для гарного рапорту характерно навіть

отримання аналогічних почуттів» [13]. Незалежно від того, хто вставив зв'язок, він є взаємним і будь-яке слово сказане дорослим у цей час (особливо за зміненого стану свідомості) може працювати як потужне навіювання: «Коли будеш вчитися музики, то зможеш її грати, однак пам'ятай – грати її тоді, як будеш вже цілком доросла... як будеш мати більше як двадцять років... Чуєш? – Чую... – Дперва тоді зрозумієш, що говорить кожний звук в тій штуці» [8]. Ніби все правильно, «коли будеш вчитися, то зможеш». Але ж ні – у підсвідомості закладається інша програма, яку народ називає зуроченням: «Як будеш вже цілком доросла... як будеш мати більше як двадцять років... Чуєш? – Чую... – Дперва тоді зрозумієш...» [8]. Закладається програма, яка відповідає рівню розвитку свідомості 10-річної дівчинки – «я виросту і стану». Стану тому, що виросту. У результаті «вона стала лише половиною тим, чим обіщувала стати дитиною ...» [8].

Мабуть для руйнування таких зурочень, підлітки прагнуть емансипації. Та коли молодший підліток через емансипацію прагне відмежування від дорослих та ідентифікації з групою однолітків, то старший підліток може прагнути емансипації і від групи ровесників. Якщо молодшому підлітку у пошуках власної ідентичності необхідне самоствердження у колі однолітків, то для частини старших підлітків важливішим стає самоствердження у власних очах. Ідентифікація з групою та емансипація від неї можливі лише у спілкуванні та спільній діяльності з однолітками.

Схоже, що нереалізована емансипація від дорослих у дівчаток підліткового віку сприяла появі жіночої емансипації, як явища, у часи Ольги Кобилянської, що було цілком виправдано з точки зору вікового розвитку частини дітей того часу. Більшість дітей після закінчення початкової школи (12 років) вже працювала, заробляючи собі на життя. У більш заможних родинах хлопчики навчалися далі за моделлю вікового розвитку схожою до розвитку сучасного підлітка. А от дівчаткам не дуже заможні родини, забезпечити подальше навчання часто не могли, чи то не вважали за потрібне. Саме ці дівчатка-підлітки у майбутньому надолужували брак емансипації від дорослих і самоствердження у колі однолітків через емансипацію від чоловіків і нерідко не адаптивне самоствердження у суспільстві.

Окрім того молодші підлітки, відмежувавшись певною мірою від дорослих, самі конструюють соціальні відносини. Конструювання як творча діяльність включає: висунення гіпотези, проектування і перевірку на практиці [11]. Іноді для перевірки гіпотез достатньо обговорення усвідомлених елементів соціальних відносин у колі однолітків [1]. За відсутності такого конструювання у підлітковому віці молодь може надолужити втрачене через заперечення соціальних норм, цінностей, народних традицій, що може призвести до «сплутаності рольової перспективи, сплутаності авторитетів, сплутаності ідентичності» [7, с. 103], гіпертрофованого розвитку гордині «ставити себе вище інших» [5, с. 933]. У випадку з Сальєрі все закінчилося вбивством, а у випадку з дівчинкою без імені появою феміністичних поглядів: «Коли виростала, була майже гарна. ... Вона була розумна, дотепна, незвичайно багата

натура. Займалась малярством, писала, старалась усіма силами заспокоїти в собі ненаситну жадобу краси. Чому се їй ніколи не вдавалось? ... Була занадто оригінальна, замало нинішня і не мала в собі нічого з «плебейськості». Чи, може, було се щось інше? Може...» [8]; «Тупой, бессмысленной толпы» [14], – вигукує героїня О. Пушкіна;

*«Кто скажет, чтоб Сальери гордый был
Когда-нибудь завистником презренным» [14].*

Що це, як не прояви гордині?

«Майже гарна» – про зовнішність і «ніколи не вдавалася» – про діяльність. Що це як не занижена самооцінка і сплутана ідентичність?

«Я вижидаю щастя щодня і щогодини. Я відчуваю, як життя лежить переді мною не як щось сумне, безвідрадне, важке до перенесення, але як би один пишній, святочний день, гаряче пульсуючий, приваблюючий, широкий, пориваючий образ або немов яка соната» [8]. Щаслива людина не вичікує щастя. А коли «життя лежить», то решта слів – лише мрія про «святочний день» лише омріяний «образ».

«Коли чую музику – готова вмирати. Стаю тоді божевільно-відважна, стаю велика, погорджуюча, любляча» [8]. Спочатку дзвони, а потім музика, асоційовані з найкращими почуттями і рисами героїні проходять червоною ниткою через увесь твір. Але опертися на них героїні так і не вдається. Соціалізація підлітка пов'язана з двома факторами, які відсутні у розвитку героїв О. Кобилянської та О. Пушкіна – спільною з однолітками творчою діяльністю, у якій відбувається розміфологізація дорослості та (або) творчою діяльністю, яка спонукається внутрішніми інтенціями, а тут вірогідно потрібна опора не лише на загальнолюдські надбання (дзвони та музика Шопена), а і на соціальні норми, цінності, традиції свого народу. Коли б героїня нарису Ольги Кобилянської ходила на вечорниці разом з іншою молоддю, то принаймні на частину поставлених нею запитань вона змогла б відповісти.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Для нормального вікового розвитку підліткам потрібно спілкування і спільна діяльність з однолітками, у яких підліток задовольняє потреби у емансипації від дорослих і самоствердження у колі однолітків, а пізніше і емансипація від однолітків і самоствердження у власних очах. Найважливішою творчою діяльністю для підлітка є конструювання соціальних відносин. Неуспіх героїні нарису О. Кобилянської у юності, як і злочин Сальєрі О. Пушкіна, незважаючи на творчу обдарованість та творчу діяльність пов'язані з недостатністю спільної діяльності з однолітками, проблемами ідентифікації, формуванням гордині як зверхнього ставлення до інших на фоні заниженої самооцінки.

Подовження вікового розвитку сучасних підлітків і юнаків пов'язане з об'єктивною міфологізацією дорослої діяльності. У частини сучасних дев'ятикласників сформувалася потребово-мотиваційна сфера, і вони включаються в навчально-професійну діяльність у вищих професійних училищах, гімназіях чи спеціалізованих класах, тобто, розвиваються у другому періоді

епохи підлітковості. Інша частина старшокласників, у яких виникла потребо-во-мотиваційна криза, повинна пройти нове коло вікового розвитку, тобто, вікової епохи ранньої юності, у якій старшокласники розвиваються за моделлю першого періоду, а студенти молодших курсів університетів за моделлю другого періоду вікової епохи. Діяльність у першому періоді епохи ранньої юності спрямована на засвоєння людських відносин, відповідно вимагає поглибленого вивчення гуманітарних предметів у старших класах загальноосвітньої школи, з метою формування потребо-во-мотиваційної сфери особистості у старших класах. На нашу думку, ідея повернути у ЗОШ професійне навчання приречена на невдачу, оскільки не відповідає віковому розвитку сучасного старшокласника. Перспективи подальших досліджень полягають у комплексному дослідженні соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, центральних новоутворень свідомості і розвитку ідентичності у старших класах масової загальноосвітньої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бедлінський О.І.* Проблема періодизації підліткового віку у сучасному суспільстві // Практична психологія та соціальна робота. 2011. № 2 (143). С. 49-54.
2. *Борзенко О.І.* Українська література (профільний рівень) : підруч. для 10 класу загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.
3. *Выготский Л.С.* Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 4. Детская психология. М.: Педагогика, 1984. 432 с.
4. *Давыдов В.В.* Проблемы развивающего обучения. М.: Педагогика, 1986. 424 с.
5. *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1-4. Т. 1. М.: Рус. яз., 1989. 699 с.
6. *Эльконин Д. Б.* Психическое развитие в детских возрастах: Избранные психологические труды. М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЕК», 2001. 416 с.
7. *Эриксон Э.* Идентичность: юность и кризис. М. : Флинта : МПСИ : Прогресс, 2006. 352 с.
8. *Кобилянська О.* Impromptu phantasie. // Оповідання. Львів : Вид-во «Каменярь», 1982. С. 26-31.
9. *Краковский А. П.* О подростках (содержание возрастного, полового и типологического в личности младшего и старшего подростка). М.: Педагогика, 1970. 270 с.
10. *Леонтьев А. Н.* Избранные психологические произведения: В 2-х т. Т. I. М.: Педагогика, 1983. 392 с.
11. *Моляко В.А.* Творческая конструкторология (пролегомены). К. : Освіта України, 2007. 388 с.
12. *Поливанова К. Н.* Психологический анализ возрастной периодизации. Культурно-историческая психология 1/2006 С. 26-30.
13. Психологический словарь [URL : <http://centercep.ru/spravochnik-psikhologii/212-rapport.html> Дата обращения 21.10.19].
14. *Пушкин А. С.* Повести Белкина. Пиковая дама. Маленькие трагедии. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 141 с.
15. *Теплов Б.М.* Избранные труды: В 2-х т. Т. I. М.: Педагогика, 328 с.
16. *Токарева Н.М.* Моделювання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору: монографія. Кривий Ріг, 2015. 446 с.
17. *Фельдштейн Д. И.* Психологические основы общественно полезной деятельности подростков. М.: Педагогика, 1982. 224 с.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Bedlinskyi, O.I.* (2011). The problem of periodization of adolescence in modern society. *Practical psychology and social work v. 2* (143). 49-54. [in Ukrainian].
2. *Borzenko, O.I., Lobusova, O.V.* (2018) *Ukrainska literatura (profilnyi riven) : pidruch. dlia 10 klasu zahal. sered. osvity.* [Ukrainian literature (advanced level): textbook for the 10th form of secondary education]. Kharkiv: «Ranok». 240. [in Ukrainian].
3. *Vygotskii, L.S.* (1984). *Sobranie sochinenii: Detskaja psihologija* [Collected Works: Child psychology]. (vols 1-6, vol 4). M.: Pedagogika. 432. [in Russian].
4. *Davydov, V.V.* (1986). *Problemy razvivajushhego obuchenija* [Problems of developmental learning]. M.: Pedagogika. 424. [in Russian].
5. *Dal', V.* (1989) *Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazyka.* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language]. (vols 1-4, vol 1). M.: Russian language. 699. [in Russian].
6. *Jel'konin, D.B.* (2001). *Psihicheskoe razvitie v detskih vozrastah: Izbrannye psihologicheskie trudy.* [Mental development in childhood]. M.: Moskovskij psihologo-social'nyj institut, Voronezh: NPO «MODEK». 416. [in Russian].
7. *Jerikson, Je.* (2006). *Identichnost': junost' i krizis.* [Identity: youth and crisis]. M. : Flinta : MPSI : Progress. 352. [in Russian].
8. *Kobylianska, O.* (1982). *Impromtu phantasie. Story.* Lviv : Vyd-vo «Kameniar». 26-31. [in Ukrainian].
9. *Krakovskij, A.P.* (1970). *O podrostkah (soderzhanie vozrastnogo, polovogo i tipologicheskogo v lichnosti mladshego i starshego podroстка)* [About teenagers]. M.: Pedagogika. 270. [in Russian].
10. *Leont'ev, A.N.* (1983). *Izbrannye psihologicheskie proizvedenija* [Selected psychological works]. (vols 1-2, vol 1). M.: Pedagogika. 392. [in Russian].
11. *Moljako, V.A.* (2007). *Tvorcheskaja konstruktologija (prolegomeny)* [Creative constructopedia (Prolegomena)]. K. : Osvita Ukraïni. 388. [in Russian].
12. *Polivanova, K.N.* (2006). *Psychological analysis of age periodization. Kul'turno-istoricheskaya psikhologiya. Cultural-Historical Psychology. 2006. Vol. 2, no. 1, pp. 26–31.* [in Russian].
13. *Psihologicheskij slovar'* [Psychological dictionary]. URL : <http://centercep.ru/spravochnik-psikhologii/212-rapport.html>. [in Russian].
14. *Pushkin, A.S.* (2019). *Povesti Belkina. Pikovaja dama. Malen'kie tragedii* [The Tales of Belkin. Queen of Spades. Little tragedies]. M. : Izdatel'stvo Jurajt. 141. [in Russian].
15. *Teplov, B.M.* (1985). *Izbrannye trudy* [Selected works]. (vols 1-2, vol 1). M.: Pedagogika. 328. [in Russian].
16. *Tokareva, N.M.* (2015). *Modeliuvannia osobystisnykh konstruktiv pidlitkiv u vymirakh osvitnoho prostoru: monohrafiia* [Modelling of personal constructs of adolescents in the dimensions of educational space]. Kryvyi Rih. [in Ukrainian].
17. *Fel'dshtejn, D.I.* (1982). *Psihologicheskie osnovy obshhestvenno poleznoj dejatel'nosti podrostkiv* [Psychological bases of socially useful activity of teenagers]. M.: Pedagogika. 224. [in Russian].

Bedlinskyi O. I., Symonenko L. I. Some problems of development of the creatively gifted individual. The article is devoted to the analysis of O. Kobylianska's sketch "Impromptu Phantasie" from the point of view of age development of a creatively gifted person. It is proved that the most important creative activity for a teenager is the construction of social relations together with peers. The failure of the sketch character, despite the creative talent and objectively creative activity connected with the lack of joint activity with peers, identification problems, formation of pride as a dismissive attitude to others, against the background of low self-esteem. Lengthening of age development of modern teenagers and youth is connected with objective mythologization of adults' activity due to its complication. Demand-motivational sphere was formed among the part of modern ninth-graders and they are included in the educational and

professional activities in higher vocational schools, gymnasiums, or specialized classes, that is, complete the second period of adolescence. The rest of the graduates from 9th form, experiencing necessity-motivational crisis, must undergo a new circle of age development, in which high school pupils would be in the first age period, and junior students in the second period of “the age era of early youth”. Activity in the first period of the era of early youth is aimed at the assimilation of human relations, requires respectively deep study of humanitarian subjects in high school, in order to form the necessity -motivational sphere of personality.

Keywords: activity, consciousness, creativity, emancipation, giftedness, identification, teenager, youth.

Отримано 5.12.2019

УДК 159.9

Березова Людмила Василівна

ТВОРЧІ СТРАТЕГІЇ КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Березова Л. В. Творчі стратегії конструктивної діяльності. Крім безлічі видів задач, виділених наукою в різних областях дійсності, існують найрізноманітніші задачі, які постають перед мисленням людини суспільною практикою. Серед них особливий інтерес для нас є конструктивно-технічні задачі і їх можливості в навчанні. Процес розв’язування задач вимагає від студентів постійної розумової діяльності: він аналізує, групує, систематизує умови, виконує інші розумові операції, а значить розбудовує своє мислення. Особливості багатьох технічних об’єктів, саме оперування технічним матеріалом надають мисленню специфічний характер. У зв’язку з цим слід зазначити, що самі терміни «конструктивно-технічне мислення», «конструктивне мислення» широко використовуються. Широке використання задач у процесі навчання відповідає вимогам сьогоденного дня. Характерне розширення сфери застосування задач від традиційного закріплення й удосконалювання знань до формування понять, тобто реалізації пізнавальної функції навчальних задач. Творчість має стати нормою професійної праці та підготовки до неї, ми повинні зазначити, що кожен експерт повинен бути творчим експертом. Звичайно, рівень творчої активності завжди буде різним, оскільки в кожному конкретному випадку творчі можливості кожного студента, а потім працівника визначаються його здібностями, обдарованістю, талантом. Процес формування професійного творчого мислення безперервний протягом усієї життєвої діяльності.

Ключові слова: творчість, стратегії, творча задача, розв’язок, конструктивна діяльність, творче мислення.

Берёзова Л. В. Творческие стратегии конструктивной деятельности. Кроме множества видов задач, выделенных наукой в различных областях действительности, существуют самые разнообразные задачи, стоящие перед мышлением человека общественной практикой. Среди них особый интерес для нас конструктивно-технические задачи и их возможности в обучении. Процесс решения задач требует от студентов постоянной умственной деятельности: он анализирует, группирует, систематизирует условия, выполняет другие мыслительные операции, а значит развивает свое мышление. Особенности многих технических объектов, именно оперирование техническим материалом предоставляют мышлению специфический характер. В связи с этим следует отметить, что сами термины «конструктивно-техническое мышление», «конструктивное мышление» широко используются. Широкое использование задач в процессе обучения соответствует требова-